

NEZNÁMÉ SÍDLIŠTĚ ZE STŘEDNÍ DOBY HRADIŠTNÍ Z LOZIC, OKR. CHRUDIM

Jan Musil – David Vích – Jaromír Kuchynka

1. ÚVOD. PŘÍČINY, PODMÍNKY A PRŮBĚH VÝZKUMU

Důležitým objevem v archeologicky stále výrazně podhodnoceném regionu Lužska je zjištění doposud neznámého raně středověkého sídliště v k. ú. Lozice (obr. 1–3).

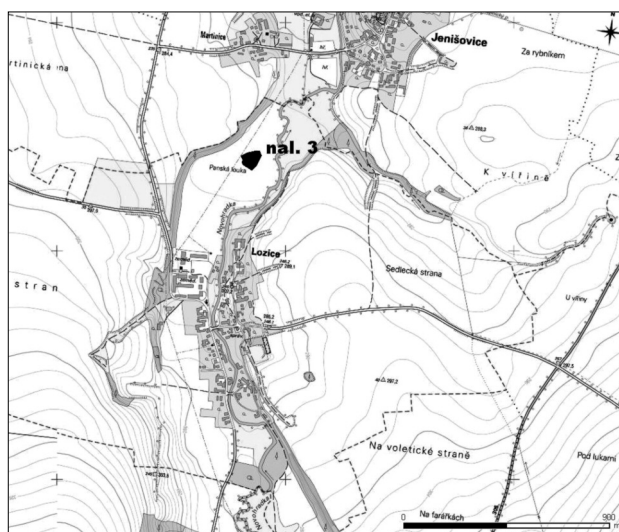
Okolí Luže náleží z geomorfologického hlediska k Novohradské stupňovině (Demek a kol. 1987, 377) skýtající poměrně příznivé přírodní podmínky pro pravěké i středověké osídlení. Pravděpodobně hlavním limitujícím faktorem pro osídlení zemědělského pravěku a raného středověku je omezený výskyt úrodných sprašových půd.

Při povrchové prospekci v roce 2009 našel amatérský spolupracovník p. Jaromír Kuchynka sběrem ve vzrostlé kukuřici (!) severně od lozického intravilánu v poloze „Panská louka“ poměrně reprezentativní soubor keramiky raně středověkého stáří (obr. 13; 14). Sídliště (označené jako lokalita Lozice 3) se nachází v nadmořské výšce 274 m n. m. poněkud nezvykle v inundaci říčky Novohradky.¹ Relativně nevysoké převýšení terénní vlny, na které byla lokalita situována, alespoň částečně eliminovalo dosah záplavové vody. Zlomky raně středověké keramiky různé velikosti včetně kusů větších než 10 cm získané povrchovým sběrem ukazovaly na existenci naorávaného raně středověkého sídliště, což potvrdila následná povrchová prospekce provedená tentokrát standardně na zorané ploše, která přinesla nové zlomky keramiky sbírané v prostoru naoraných objektů (obr. 12; 15; 16).

Z důvodů značného narušení naleziště zemědělskou činností, zejména hlubokou orbou, bylo následně rozhodnuto o provedení záchranného archeologického výzkumu tří nejvýraznějších orbou narušených objektů. Cílem výzkumu bylo ověření dochování archeologických situací pod povrchem terénu a získání stratifikované kolekce umožňující přesnou dataci naleziště. Terénní výkopové práce provedlo Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě (D. Vích) za účasti objevitele naleziště. Výzkum proběhl počátkem března roku 2010, kdy již roztál sníh, ale ještě trvala doba vegetačního klidu před započatím polních prací. Po ruční skrývce ornice nad neohroženějšími objekty byla situace začištěna na úrovni podloží. Objekty projevující se tmavší výplní byly velmi dobře čitelné. Společná osa je rozdělila na dvě poloviny, přičemž pro účel zís-

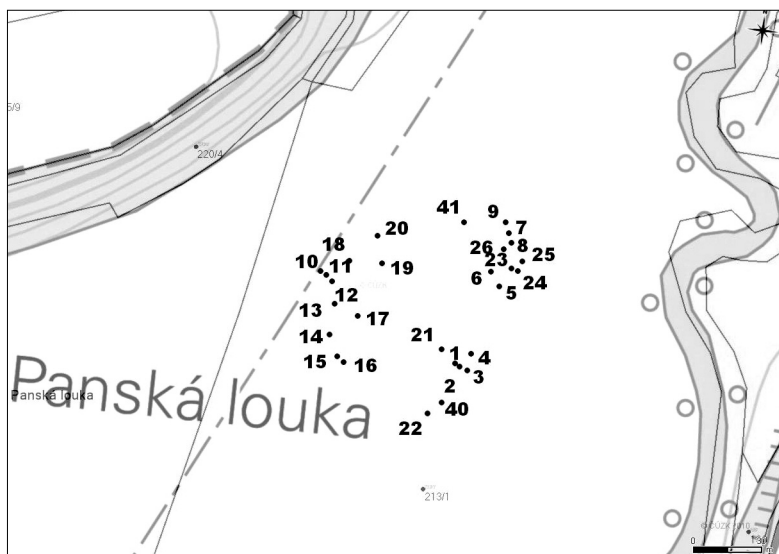

Obr. 1. Lozice. Poloha lokality na mapě ČR

Obr. 2. Lozice, Panská louka. Výšek ze ZM 1:10 000. Vytvořeno v programu Quantum GIS

¹ Na ZM 1:10 000, listu 14-31-16, vymezují lokalitu koordináty Z:J (197:121), (212:149), (220:149), (215:117).

Obr. 3. Lozice, Panská louka. Zaměření naoraných středohradištních objektů. Výšek projekce mapy stabilního katastru se Základní mapou ČR 1:10 000. Vytvořeno v programu Quantum GIS

kání profilu byly nejprve vybrány jižní poloviny objektů. Po dokumentaci byla vybrána i druhá část. Výzkum probíhal po přirozených terénních vrstvách. Odkryté objekty byly následně zaměřeny na osy pomocí totální stanice PENTAX N-227. Zaměření provedlo Regionální muzeum v Chrudimi (J. Musil). Další průzkum se již omezil pouze na geodetické zaměření orbou narušených objektů či jejich kumulací (v počtu zhruba třiceti) projevujících se díky naorané výplni jam tmavým probarvením na povrchu ornice a jejich vzorkování povrchovým sběrem bez zásahů pod úroveň terénu (obr. 3). V terénu naměřená data byla následně zpracována a vizualizována pomocí programu Quantum GIS 1.6.0. Copiapo.

2. POPIS NALEZENÉ SITUACE

Po odstranění ornice na ploše prvního naoraného objektu se ukázalo, že se ve skutečnosti jedná o dva bezprostředně sousedící objekty označené jako 1/2010 a 2/2010 (obr. 4). Nejdříve prozkoumaný objekt 2/2010 se na úrovni podloží rýsoval jako kruhovitě tmavé probarvení. Dosahoval rozměrů $1,32 \times 1,22$ m s plochým dnem v maximální hloubce pouhých 0,14 m od úrovně podloží. Báze objektu se nalézala na kótě 272,398 m n. m. Objekt 2/2010 obsahoval středně ulehrou písčitou černou dobře odlišitelnou hlinitou výplň s keramikou a kameny, ojediněle i uhlíky a mazanicí.

Podlouhle oválný mísovitý objekt 1/2010 o rozměrech $3,2 \times 1,24$ m dosahoval hloubky 0,24 m od úrovně podloží. Báze objektu spočívala na kótě 272,298 m n. m. Výplň stejné barvy a konzistence jako u objektu 2/2010 obsahovala vedle keramiky, zvířecích kostí, ojediněle mazanice a uhlíků nápadně velké množství kamenů. Celkem bylo vyzdvíženo 39 kamenů o celkové hmotnosti 4 226 g, z toho 11 kusů neslo stopy po přepálení. Rovněž některé ze zlomků keramiky nesly stopy po přepálení (cf. obr. 6:5). Pokud jde o provenienci nalezených kamenů, jejich převážná většina ve formě valounů či jejich zlomků musela pocházet z nedalekého říčního koryta nebo říčních štěrků. Stejně tak místního původu jsou zlomky opuky s doklady eolické abraze. Nepřekvapí ani výskyt vulkanického nefelinu z okolí nedalekého Košumberka.

Při výzkumu tohoto objektu jsme se již v plné míře setkali s nečekaným problémem. Podloží bylo tvořeno cca 10 cm mocnou sprašovitou vrstvou nasedající na štěrkopísčité podloží. Propustný štěrkopísek a vlivem odtávání sněhové pokrývky vysoká hladina spodní vody vedly k okamžitému a téměř úplnému zaplavování objektu, kterému se dařilo čelit pouze s velkým úsilím a navíc jenom krátkodobě. Přesto byla exkavace objektu dokončena, nicméně pro obtíže spojené se zajištěním základních standardů archeologického výzkumu bylo od plánovaného odkryvu dalších dvou naoraných objektů či jejich kumulací upuštěno.

3. ROZBOR ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

Veškeré movité nálezy z naleziště jsou uloženy v Regionálním muzeu v Chrudimi pod inv. č. A 20031–20189.

3.1. Keramika

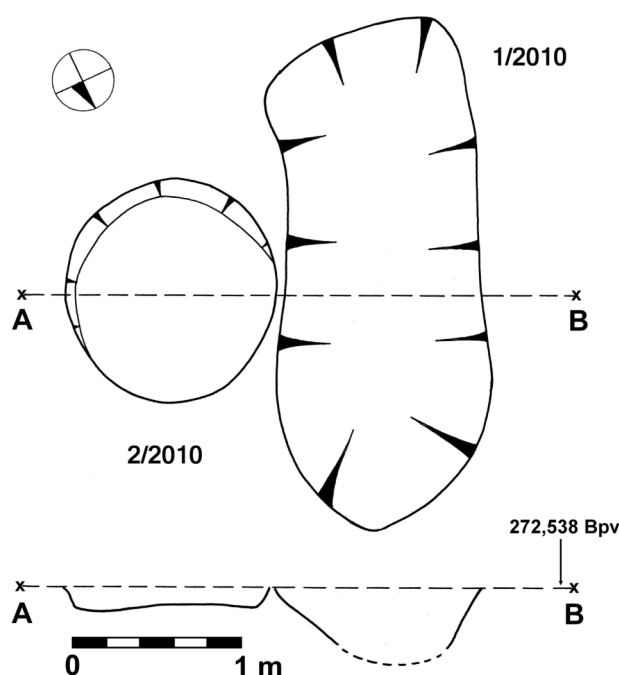
Hlavním a zároveň také jediným pramenem použitelným pro datování sídliště je keramika. Celkem bylo vyhodnoceno 298 zlomků raně středověké keramiky o celkové hmotnosti 4 701 g.² Nádoby byly

většinou jen obtáčeny, v jednom případě bylo registrováno lepení v ruce (obr. 5:15). Keramické těsto v odstínech hnědé, hnědošedé barvy bylo ostře poměrně jemně mletou slídou a středně hrubým a hrubým pískem. Z daného schématu vybočují pouze dvě výjimky. První představuje zlomek obroušeného keramického střepu z objektu 8, který obsahuje grafitová zrna (obr. 8:5). Přítomnost grafitu ukazuje na kontakty s moravským prostředím (cf. Vích 2000; Profantová – Vích 2008). Další výjimkou je pak fragment okraje pražnice získaný z objektu 1/2010 (obr. 6:8) s výraznou příměsí organického ostřiva. V popisovaném souboru zcela dominuje kuchyňská keramika o mocnosti stěn kolísající mezi 5 a 15 mm. Zásobní keramika o mocnosti stěny 36 mm je zastoupena pouze jedním exemplářem. Z celkového množství 298 kusů připadá 27 zlomků na okraje převážně hrncovitých nádob jednoduché profylace (obr. 6:2,5; 7:4; 9:7; 11:5; 12:4; 14:1–2; 15:5), vyskytnou se i varianty válcovitě seříznuté (obr. 8:2; 14:5; 16:2–3), progresivně pak působí zlomky okrajů s vnitřním prožlabením (obr. 5:1,6; 14:3; 15:7; 16:4) a okraje s prožlabením na vnější ploše okraje (obr. 15:6; 16:1). Nejvíce jsou z pochopitelných důvodů v souboru zastoupeny zlomky z těla, maximální výdutě a spodních partií nádob (celkem 182 zlomků). Zlomky podhrdlí byly registrovány v celkem 38 případech. Bez významu není výskyt plasticky členěného podhrdlí (obr. 12:10), které se rovněž na Chrudimsku vyskytuje ve středohradištním materiálu poměrně často (cf. Frolík – Sigl 1998, 76, č. kat. 97). Zbylé zlomky připadají na dna nádob. Dna byla podsýpána, ve dvou případech se dochovaly otisky osy hrncířského kruhu, jeden konvexní (obr. 7:3) a druhý konkávní (obr. 10:1). Spíše zajímavostí je výskyt reparačního otvoru (obr. 12:1) a silné přepálení vedoucí až ke zhroucení tektoniky nádoby a slinutí střepu u některých zlomků v obj. 1/2010 (obr. 6:5), obj. 3, obj. 7 a obj. 14 (obr. 11:2).

Keramika je převážně nezdobená (231 kusů, tj. 77,51 %). Výzdoba je provedena většinou hřebenovým nástrojem v podobě vlnice (obr. 5:8,10,12,13; 6:6–7; 9:1–2,5,7,14; 12:2,5,7,9; 13:1,6; 15:1), vodorovných linek (obr. 5:9; 6:9,11–13; 11:6,8; 12:11; 13:2,8; 15:2,4; 16:2,6–7) a vpichů (obr. 5:7,11; 8:4; 16:8), často skládané do motivu „jedlové větévky“ (obr. 9:9,11; 12:3,12) nebo „na střídačku“ (obr. 9:10) v horní třetině nádoby, popřípadě jsou jednotlivé výzdobné prvky vzájemně kombinovány (obr. 5:14; 6:1,2,4; 7:1–2; 9:3–4,6; 11:4,7; 12:1; 13:3,5). Četné analogie nalezneme v keramice získané ze středohradištních souvrství na chrudimské ostrožně (cf. Frolík – Sigl 1998, 72–77). Ojedinele se vyskytne vlnice provedená jednozubým nástrojem (obr. 5:15; 9:12; 12:8), někdy kombinovaná s vpichy (obr. 16:5) či s jednoduchou rýhou (obr. 13:7), nebo naopak archaicky působící zrychlená hustá hřebenová vlnice (obr. 9:13; 15:3). Překvapením je výskyt kazetového motivu (obr. 9:8; 11:3; 13:4), který je doposud na Chrudimsku znám z nepublikovaného souboru nálezů z keltského oppida v Českých Lhoticích. Mezi zajímavé keramické nálezy patří výše uvedený zlomek obroušeného keramického střepu (obr. 8:5) s příměsí grafitu v keramickém těstě. Stav dochování předmětu nám neumožňuje s jistotou rozlišit, zda se v tomto případě jednalo o hrací žeton, hrncířskou čepel nebo o polotovar přeslenu. Mezi chronologicky citlivé nálezy patří zlomek okraje pražnice (obr. 6:8) získaný z výplně objektu 1/2010.

3.2. Ostatní nálezy

Movité nálezy doplňují nálezy broušené a kostěné industrie. První skupinu zastupují dva břidlicové brousky, které bohužel nejsou chronologicky citlivé. První byl nalezen při začišťování povrchu objektů 1/2010 a 2/2010 (obr. 6:5). Druhý nestratifikovaný brousek byl nalezen v ploše objektu 7 (obr. 8:3).

Obr. 4. Lozice, Panská louka. Objekty 1/2010 a 2/2010, půdorys a řez. Kresba D. Vích

² Mimo to bylo registrováno celkem 9 zlomků vrcholně středověké keramiky, které do předložené analýzy nebyly zahrnuty. Mezi zlomky byla zastoupena redukční hrncina, keramika severomoravského výrobního okruhu i lokální oxidačně pálené zboží. Za zmínku stojí i nález dvou drobných atypických zlomků pravěké keramiky.

Z rámce střední doby hradištní vybočuje také otupená břitová část kamenné sekery (*obr. 12:6*) z eneolitu, či, s ohledem na použitou horninu, spíše mladého neolitu. Nalezena byla povrchovým sběrem při okraji naleziště bez vazby na půdní příznaky naorávaných objektů. Pravěké nálezy doplňují dva velmi drobné pravěké atypické zlomky keramiky.

Kostěnou industrii zastupuje rovněž chronologicky necitlivý hrot šídla získaného z výplně objektu 1/2010 (*obr. 6:3*). Dále byl získán amorfní zlomek mazanice a drobný zlomek strusky. Kovové artefakty získány nebyly.

4. DATOVÁNÍ

Jak bylo naznačeno výše, datování popisované lokality je založeno na rozboru keramiky. Především, že stav zpracování pramenné základny z východočeského prostoru je velmi torzovitý, a opíráme se tak o detailněji propracované chronologické sekvence definované pro oblast středních Čech. Pro východočeskou oblast doposud komplexnější publikace chybí. Celkově soubor nálezů odpovídá publikovaným nálezům keramiky střední doby hradištní z Chrudimska (*Frolík – Sigl 1995, 69; Frolík – Sigl 1998, 72–77*), Vysokomýtska (*Vích 2000; Profantová – Vích 2008*) a Hradecka (*Richter – Vokolek 1995*), v absolutní chronologii jej lze rámcově klást spíše do jeho starší fáze (2. polovina 9. století). Pro toto datování nás opravňuje výskyt archaických výzdobných prvků na keramice – zejména kazetovitý motiv (*obr. 9:8; 11:3; 13:4*) a dále nález stratifikovaného zlomku okraje pražnice (*obr. 6:8*). Kazetovitý motiv je typický zejména pro starohradištní období a ve starší fázi střední doby hradištní vyznívá. Vyskytuje se ve fázi Roztoky III (cf. *Kuna – Profantová a kol. 2005, 173*). Pražnice se vyskytují převážně ve starohradištním období a ve starší fázi středohradištního období (cf. *Beranová 1979; Kudrnáč 1954, 57–59; týž 1970, 113–116; týž 1981; Mařík 1997; Skružný 1964; Zeman 1976, 196, 198*).

5. ZÁVĚR

Povrchovou prospekci v roce 2009 bylo p. J. Kuchynkou objeveno nové raně středověké sídliště na katastru obce Lozice, okr. Chrudim. V březnu roku 2010 byl na lokalitě Regionálním muzeem ve Vysokém Mýtě proveden menší archeologický výzkum, při kterém byly prozkoumány dva raně středověké objekty. Nálezy přepálených zlomků keramiky a přepálené a ohořelé kameny z objektů 1/2010 a 2/2010 naznačují možný způsob zániku sídliště. Dále byly geodeticky zaměřeny jednotlivé naorané objekty a byl vytvořen plán raně středověkého sídliště. Na základě rozboru keramiky bylo objevené sídliště datováno do starší části středohradištního období. Při výzkumu byl získán první stratifikovaný zlomek pražnice na Chrudimsku. Mezi ostatními nálezy stojí za zmínku obroušený zlomek keramického střepu s příměsí grafitu v keramickém těstě, který dokládá kontakty s moravským prostředím. Dále byly získány dva brousky a zlomek kostěného šídla. Kovové artefakty získány nebyly. Přítomnost pravěké komponenty na lozickém katastru dokládá zlomek broušené kamenné sekery a dva atypické zlomky pravěké keramiky. Nově objevená lokalita pomáhá zaplňovat pomyslnou bílou mapu raně středověkých lokalit v okolí Luže a doplňuje síť lokalit střední doby hradištní zjištěnou na bezprostředně sousedícím Chrudimsku. Její význam dokládá poloha na přirozené komunikační spojnici východních Čech s Moravou.

LITERATURA

- Beranová, M. 1979: Diskuse o tzv. pražnicích, Archeologické rozhledy 31, 101–104.*
Demek, J. a kol. 1987: Zeměpisný lexikon České socialistické republiky. Hory a nížiny. Praha.
Frolík, J. – Sigl, J. 1995: Chrudimsko v raném středověku. Hradec Králové.
Frolík, J. – Sigl, J. 1998: Chrudim v pravěku a středověku. Obrázky z každodenního života. Chrudim.
Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách. Praha.
Kudrnáč, J. 1954: Výzkum na Klučovském hradišti v r. 1952, Archeologické rozhledy 6, 44, 54–60.
Kudrnáč, J. 1970: Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách (K počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách). Praha.

- Kudrnáč, J. 1981: Několik upozornění k tzv. pražnicím, *Archeologické rozhledy* 33, 209–212.
- Mařík, J. 1997: Pánve klučovského typu. *Zprávy České archeologické společnosti – Supplément* 32. Praha.
- Profantová, N. – Vích, D. 2008: Raně středověké osídlení Malé Hané na pomezí Čech a Moravy, *Přehled výzkumů* 49, 133–164.
- Richter, M. – Vokolek, V. 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové.
- Skružný, L. 1964: Pekáče – jejich výskyt, funkce a datování, *Památky archeologické* 55, 370–391.
- Vích, D. 2000: Raně středověké nálezy z Vraclavska, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 26, 57–96.
- Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, *Památky archeologické* 67, 115–235.

A PREVIOUSLY UNKNOWN EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT FROM LOZICE, CHRUDIM DISTRICT

In 2009 a new early medieval settlement was discovered through surface prospecting in the cadastral area of Lozice, Chrudim District. In 2010 a small-scale archaeological excavation was undertaken at this site, during which two features were investigated. The discovery of burnt pottery fragments and burnt and charred stones from features 1/2010 and 2/2010 indicates a possible cause of the site's decline. The settlement probably dates from the 9th century, as suggested by analysis of the available ceramic material. The very first stratified fragment of the so-called pražnice (a clay pan used to roast grain) in the Chrudim region was also recovered during this excavation. Other finds include a worn fragment of a ceramic sherd with an admixture of graphite, which provides evidence for contacts with Moravia, two sharpening stones and a fragment of a bone awl. The importance of this site becomes obvious when we take into account its location on a natural communication route leading to Moravia.

Fig. 1. Location of the site on a map of the Czech Republic

Fig. 2. Section of the map

Fig. 3. Lozice, Panská louka (Master's meadow). Surveying of features damaged by ploughing

Fig. 4. Features 1/2010 and 2/2010, ground plan and cross-section

Fig. 5. Features 1/2010 and 2/2010. Cleaning of the surface

Fig. 6. Feature 1. Pottery; bone awl; fragment of a sharpening stone

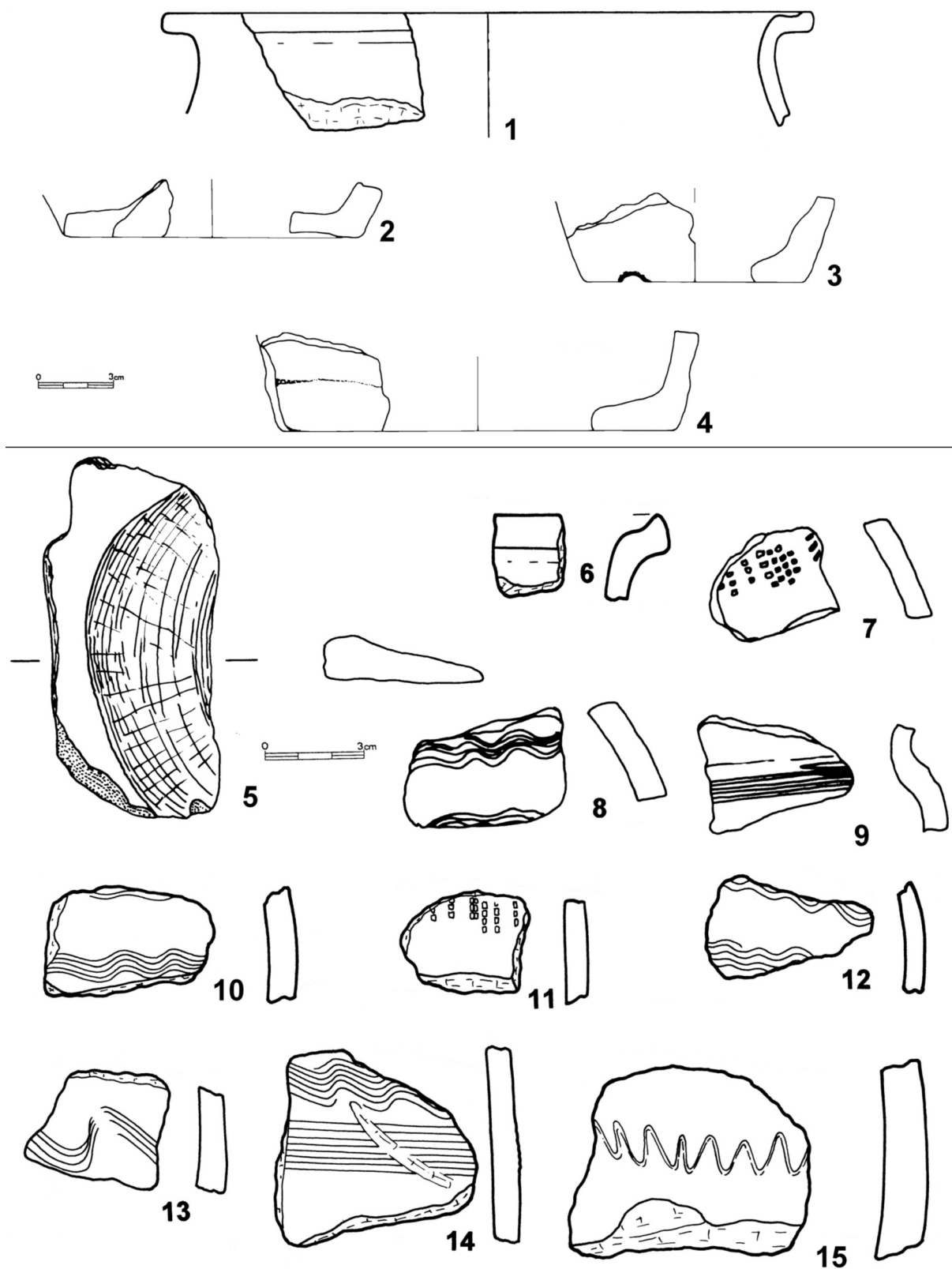
Fig. 7. Selection of pottery from features 1 and 2

Fig. 8.–16. Finds recovered through fieldwalking on features damaged by ploughing

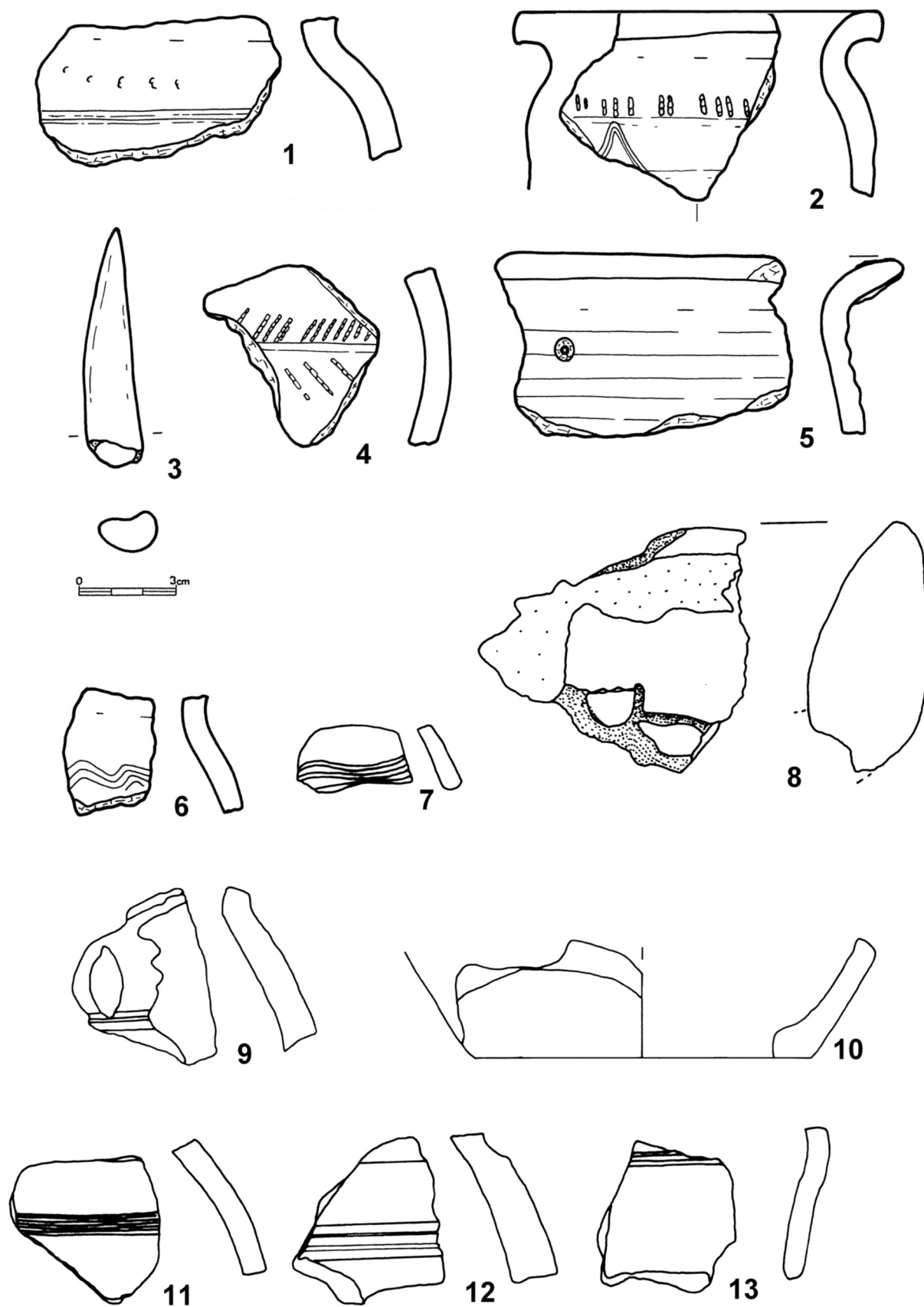
JAN MUSIL
REGIONÁLNÍ MUZEUM V CHRUDIMI, ŠIROKÁ 86, 537 01 CHRUDIM
musiljanarche@gmail.com

DAVID VÍCH
REGIONÁLNÍ MUZEUM VYSOKÉ MÝTO, ŠEMBEROVA 125, 566 01 VYSOKÉ MÝTO
dvich@centrum.cz

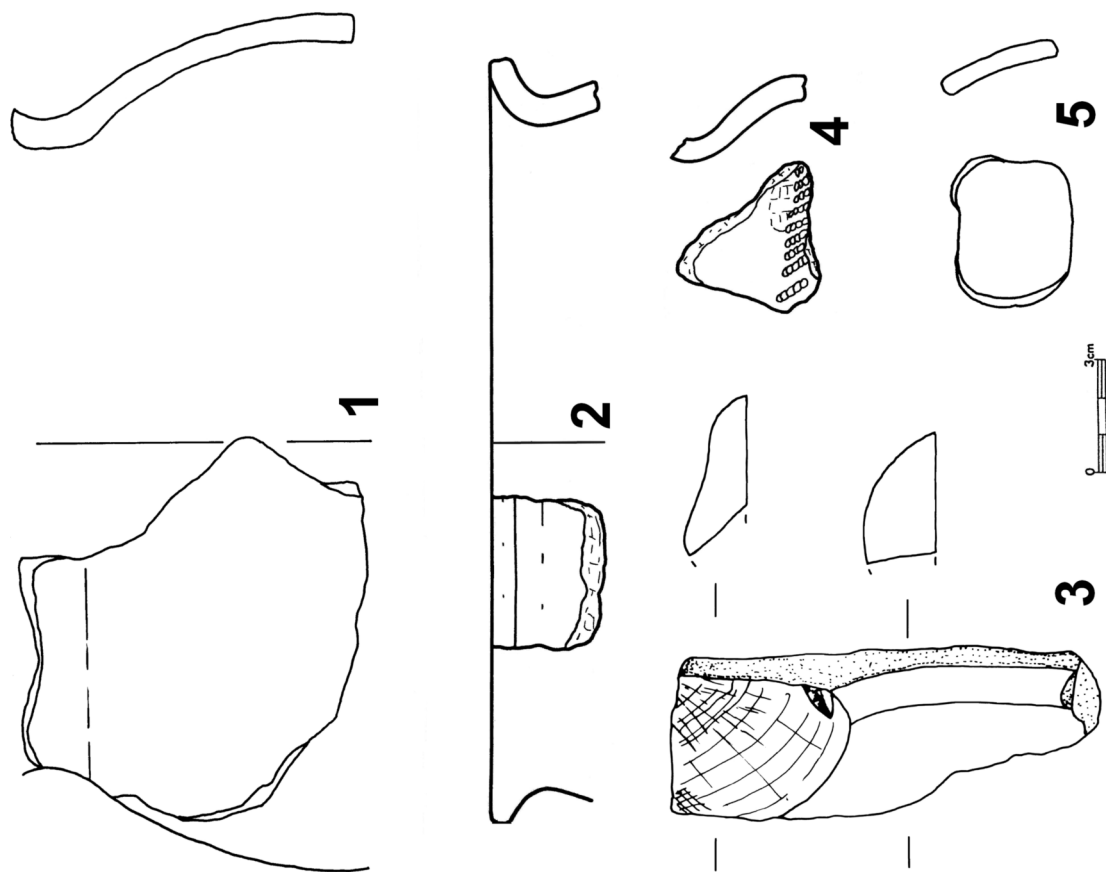
JAROMÍR KUCHYNKA
SVAŘEŇ 32, 566 01 VYSOKÉ MÝTO
ecology@centrum.cz

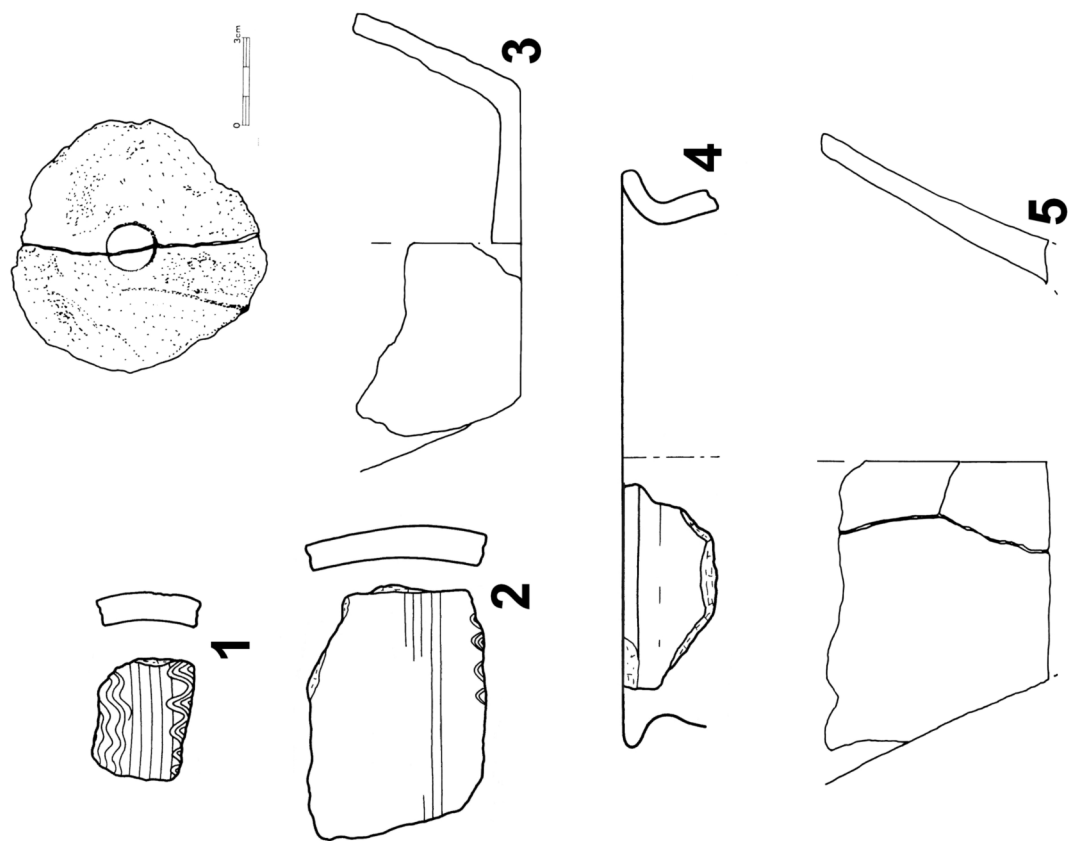
Obr. 5. Lozice, Panská louka. Objekty 1/2010 a 2/2010. Zčišťování povrchu. Kresba J. Musil a D. Vích

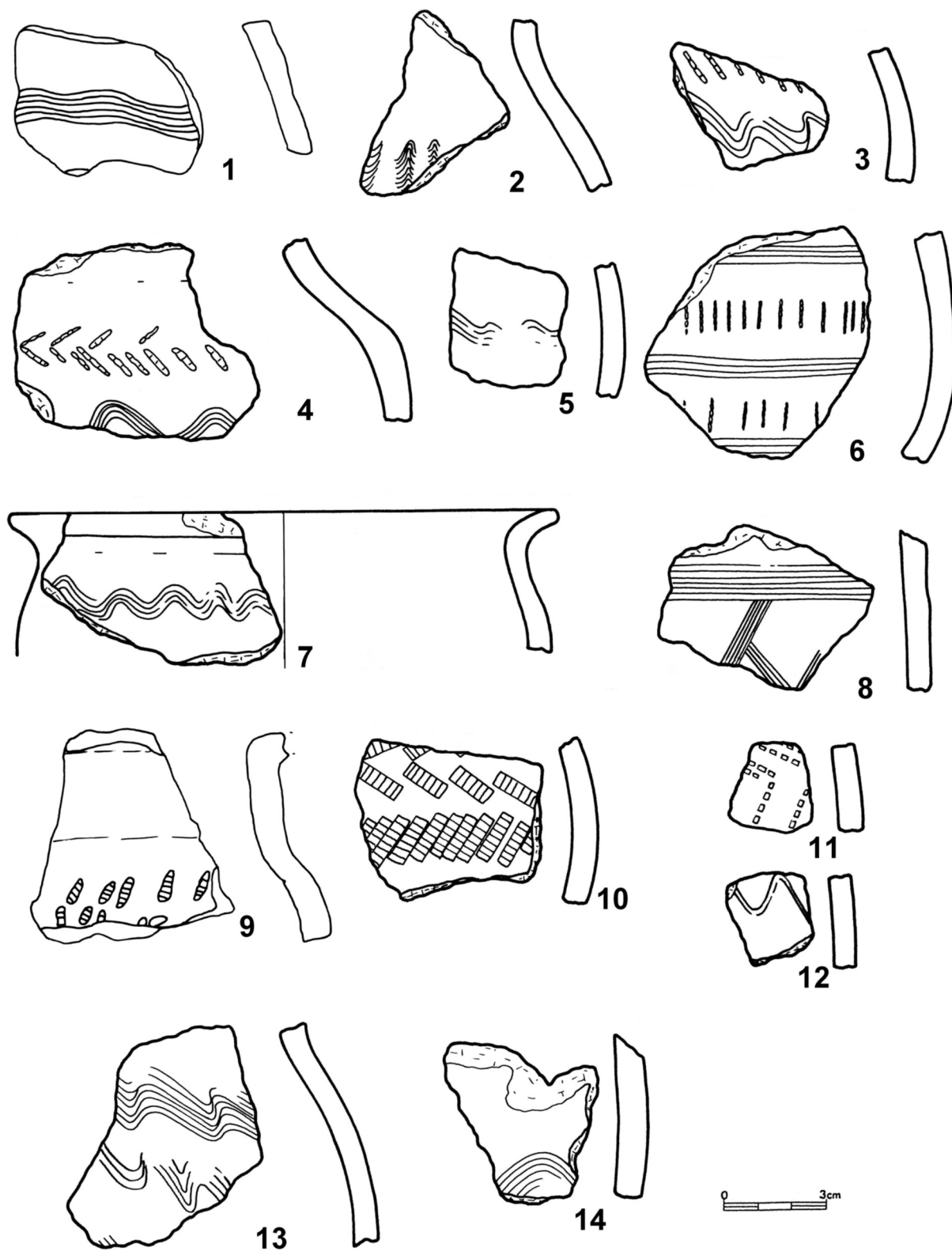
Obr. 6. Lozice, Panská louka. Objekt 1. 1, 2, 4–13 keramika; 3 kostěné šídlo; 8 zlomek kamenného brousku.
Kresba J. Musil a D. Vích

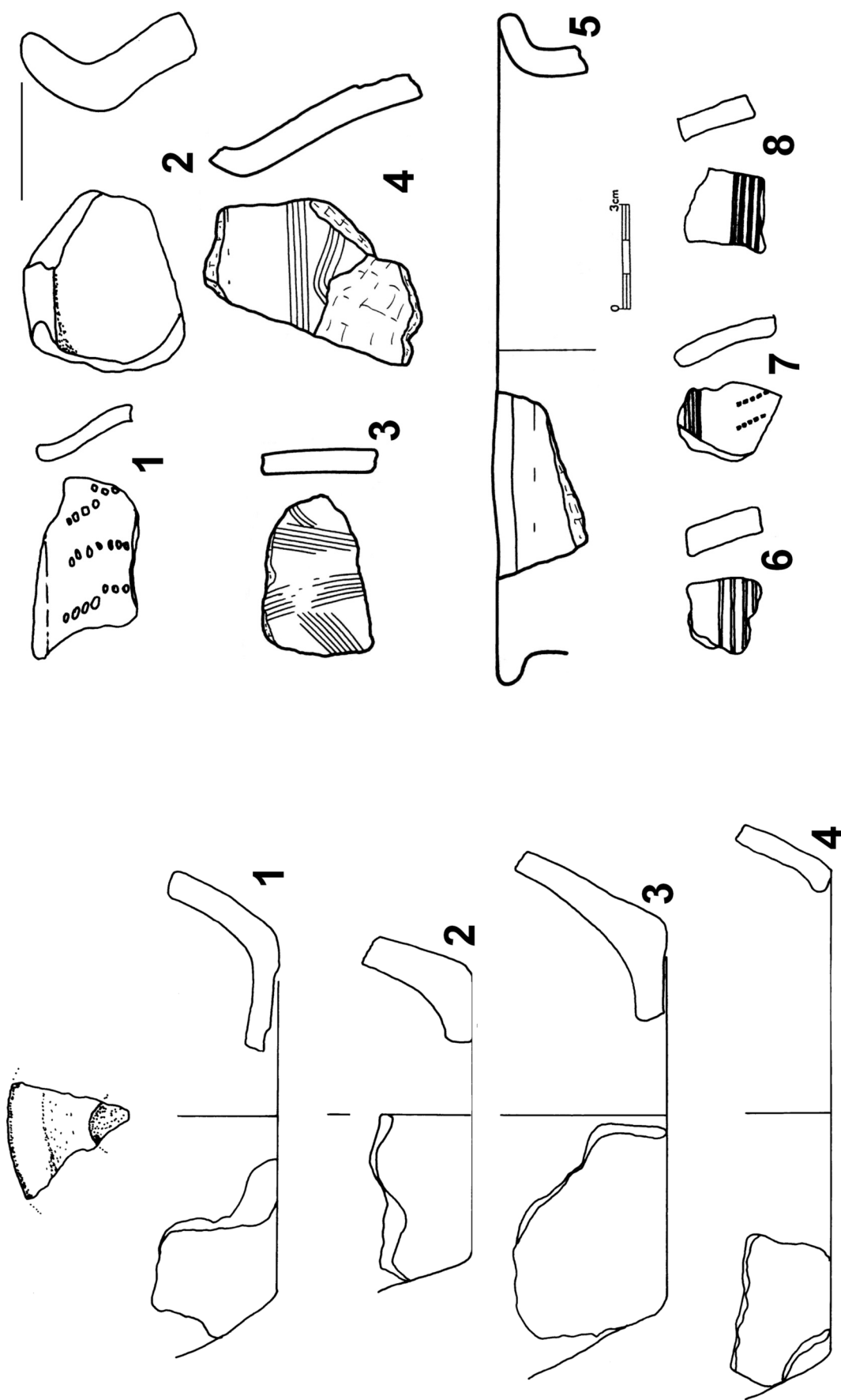
Obr. 8. Lozice, Panská louka. Sběr na naorávaných objektech. 1 a 2 – objekt 2; 3 – objekt 3; 4 – objekt 4; 5 – objekt 7; 5 – objekt 8, obroušený keramický střep. 1–3, 5 keramika; 4 zlomek kamenného brousku. Kresba J. Musil a D. Vích

Obr. 7. Lozice, Panská louka. Výběr keramiky. 1 a 4 – objekt 2, začíšťování povrchu; 2 – objekt 1 a 2, začíšťování povrchu; 3 – objekt 1, výplň; 5 – objekt 2, výplň. Kresba J. Musil a D. Vích

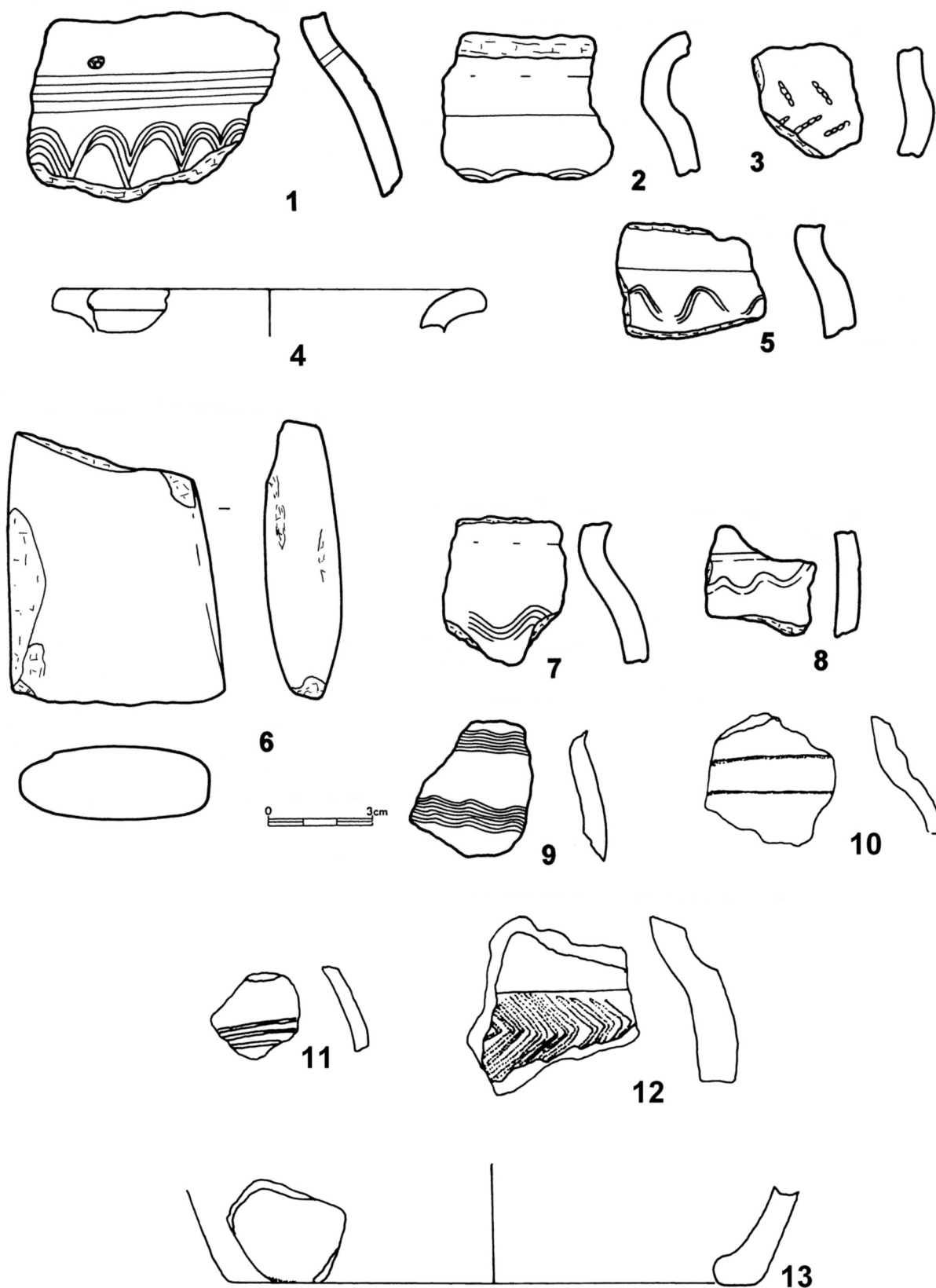

Obr. 9. Lozice, Panská louka. Sběr na naoraných objektech. Výběr keramiky. 1–3 – objekt 10; 4 – objekt 11; 5–7 – objekt 12; 8–14 – objekt 13. Kresba J. Musil a D. Vích

Obr. 11. Lozice, Panská louka. Sběr na naorávaných objektech. Výběr keramiky. 1 – objekt 13; 2 – objekt 14; 3 a 4 – objekt 17; 5 – objekt 18; 6 – objekt 21; 7 – objekt 25; 8 – objekt 26. Kresba J. Musil a D. Vích

Obr. 10. Lozice, Panská louka. Sběr na naorávaných objektech. Výběr keramiky. 1 a 2 – objekt 13; 3 a 4 – objekt 14. Kresba J. Musil a D. Vích

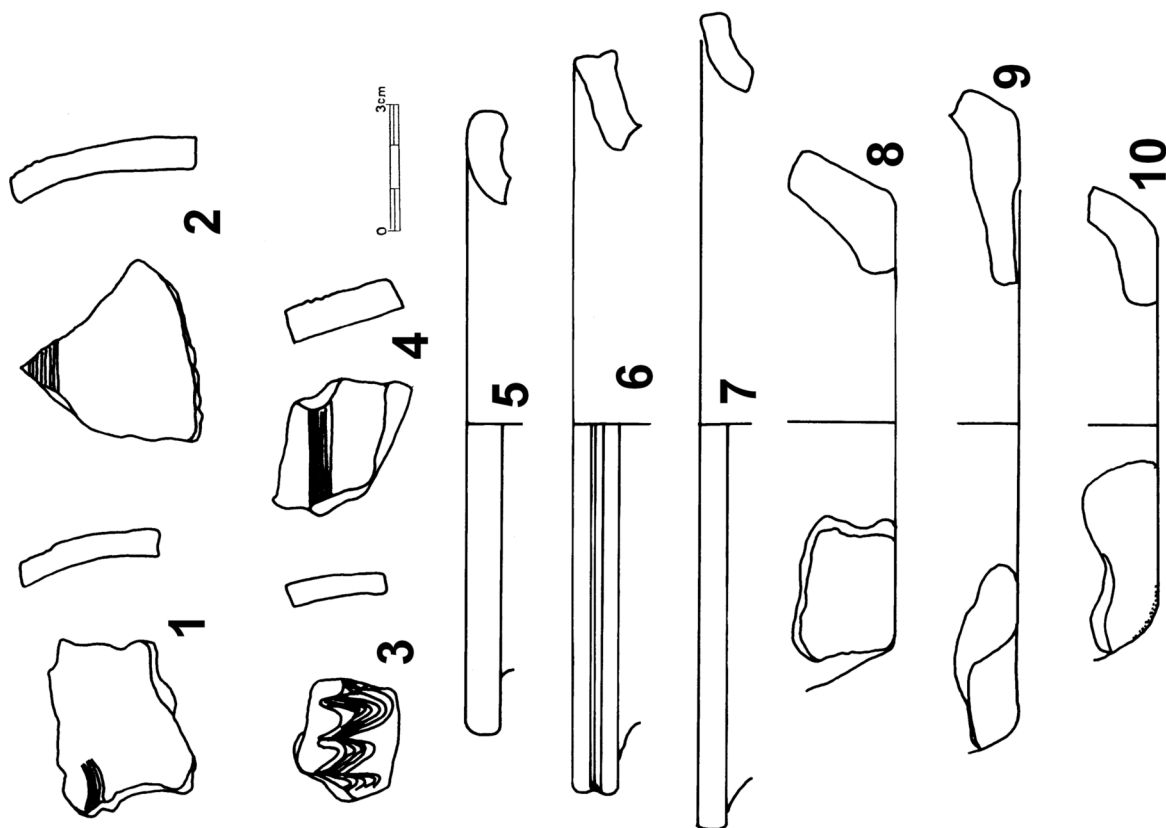
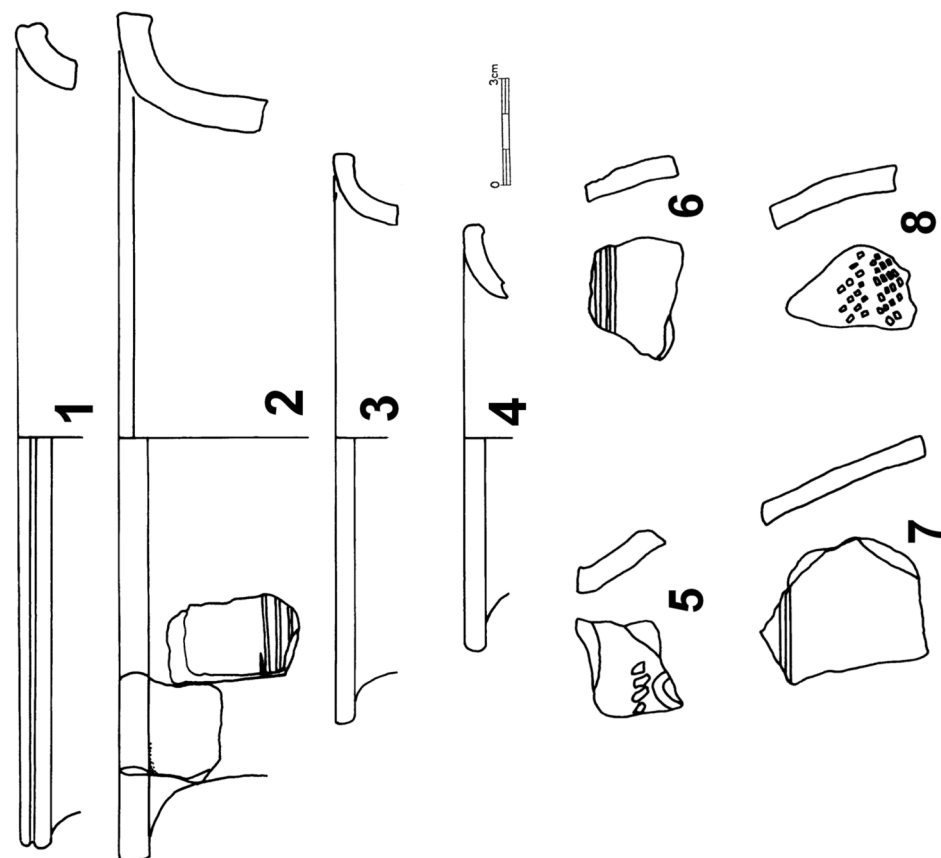

Obr. 12. Lozice, Panská louka. Sběr před zahájením výzkumu. 1–5, 7–13 keramika; 6 zlomek kamenné sekery.
Kresba J. Musil a D. Vích

Obr. 13. Lozice, Panská louka. Povrchový sběr 2009. Kresba J. Musil

Obr. 14. Lozice, Panská louka. Povrchový sběr 2009. Kresba J. Musil

Obr. 16. Lozice, Panská louka. Povrchový sběr 2009. Kresba J. Musil

Obr. 15. Lozice, Panská louka. Povrchový sběr 2009. Kresba J. Musil